ІСТОРІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, ПРАВО, СОЦІОЛОГІЯ І ФІЛОСОФІЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

ОСОБЛИВОСТІ ПОТРЕБОВО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СПОРТСМЕНІВ-ТАНЦЮРИСТІВ

Валентина Воронова, Олена Спесивих

Резюме. *Изучение особенностей потребностно-мотивационной сферы спортсменов-танцоров является весьма важным для осуществления результативной и успешной деятельности, что позволит психологически обоснованно решать задачи повышения эффективности педагогической деятельности. Проведено исследование основных форм потребностей, ориентации на успех и неудачу в мотивационной сфере спортсменов. Полученные результаты дают возможность влиять на процесс психологического сопровождения деятельности спортсменов в спортивном танце.*
Ключевые слова: *мотивация, потребностно-мотивационная сфера, спортивный танец.*

Summary. *The study of features of need-motivational sphere in dancer athletes have a particular interest and is especially important for effective and successful activity allow to provide psychological background for dealing with issues of increasing the effectiveness of educational activity. The study of major forms of needs, orientation on success and failure in the motivational sphere of athletes was performed. The results obtained make possible the influence on psychological support of athletes in sports dance.*
Key words: *motivation, need-motivational sphere, sports dance.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для досягнення успіху у професійній діяльності важливими є як уроджені, так і набуті якості, зокрема наявність високого рівня мотивації. Накопичення знань про мотивацію досягнення успіху задля підвищення ефективності спортивної діяльності актуально як для тренерів, так і для спортсменів-танцюристів.

Однак необхідним є також дослідження мотивації, спрямованої не тільки на успіх, а й на потреби, оскільки саме вони складають сутність діяльності як цілеспрямованої активності. Це є первинне й основне джерело активності у структурі діяльності.

У сучасних дослідженнях відмічається роль мотивації досягнення у спортивній діяльності, оскільки вона визначає спрямованість спортсмена на здобуття найвищих результатів [1, 2, 6, 7,10].

Успішна діяльність прямо залежить від характеру, змісту та рівня мотивації, а окремі складові мотивації досягнення мають різну ступінь виявлення в «успішних» та «неуспішних» спортсменів. У перших найбільш яскраво виражені такі особистісні якості, як прагнення до досягнення мети, соціального престижу, суперництво, настирність, сміливість, у других — ці якості виражені значно слабше [1].

Під час дослідження мотивації досягнення успіху в танцюристів категорії «Рейтинг» встановлено, що різноманітні прояви танцювальної спортивної діяльності на усіх її рівнях (від початкового навчання до найвищої спортивної майстерності) зумовлені їх мотивацією, спрямованої на досягнення успіху. Вона визначає як якісну своєрідність діяльності спортсменів, так і рівень їх досягнень в умовах найбільш відповідальних змагань. В даному випадку мотивація відрізняється більшою активністю, ніж в умовах тренування, оскільки в них проявляється специфічна потреба спортсмена в досягненні високих результатів [9]. Однак необхідність постійного вдосконалення спортивних досягнень, спрямованість на досягнення кращого результату в спорті вищих досягнень завжди супроводжується значними психофізіологічними перевантаженнями, оскільки спортивна діяльність відбувається у складних екстремальних умовах змагань на межі можливостей людського організму [3].

В науковій літературі відмічається, що творча особистість може отримувати задоволення не тільки від досягнення мети творчості, але й від самого процесу. Наприклад, деякі фахівці вважають, що орієнтація одних людей спрямована на процес, а інших — на результат [4]. Зокрема у парашутному спорті виокремлюють два типи спортсменів, які досягли найбільших успіхів: перший — ті, кому подобався сам процес занять

© Валентина Воронова, Олена Спесивих, 2013

спортом; другий — ті, що досягли успіху за допомогою власного честолюбства [6]. Н. Б. Стамбулова вказує на різницю між чоловіками та жінками на рівні соціальної поведінки: орієнтація чоловіків на успіх у діяльності, а жінок — на сферу міжособистісних стосунків [8].

Загалом, на думку деяких дослідників, проблема мотивації є складною та неоднозначною. З огляду на це, М. С. Семілеткіна, яка досліджувала особливості мотиваційної сфери дітей із різним рівнем креативності, вказує, що проблема змісту мотиваційних факторів креативності є актуальною, але лишається однією зі складних, однозначно невирішених і суперечливих у сучасній психологічній науці [7]. Такого ж погляду дотримується і Х. Хекхаузена, зазначаючи, що психологія мотивації є одним з найбільш складних та цікавих напрямів сучасних знань [10].

Наведені точки зору підтверджують результати проведеної нами експертної оцінки і чітко визначають, що мотиваційна сфера є однією з найбільш важливих складових детермінант успішності спортсменів, посідаючи третє місце під час ранжування багатьох інших показників.

Мета дослідження — виявити та проаналізувати особливості потребово-мотиваційної сфери спортсменів-танцюристів різної кваліфікації.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури; методи психодіагностики (тест мотивації професійної діяльності А. Реана; визначення мотивації успіху та невдачі А. Реана; шкала потреб) та математичної статистики.

У дослідженні взяли участь 74 спортсмени різної кваліфікації, яких було поділено на дві групи: до першої групи ввійшли 44 спортсмени (22 пари; заслужені майстри спорту, майстри спорту міжнародного класу, майстри спорту України); до другої — 30 спортсменів (15 пар; спортсмени I розряду, кандидати у майстри спорту).

Результати дослідження та їх обговорення. Мотивація, на думку опитаних нами експертів, є однією з детермінант успішності спортсменів-танцюристів.

Було вивчено та встановлено результати про потреби, які складають основу спортивної діяльності спортсменів-танцюристів (табл. 1).

Вивчення цих видів потреб базувалося на теорії ієрархії потреб А. Маслоу, який розподілив їх за мірою зростання, пояснивши таку побудову тим, що людина не може відчувати потреби високого рівня при незадоволених більш примітивних потребах [5].

Згідно з даними таблиці 1, спортсмени високої кваліфікації мають частково незадоволені потреби, нижчі за рівнем (матеріальні та безпеки), їх показники мають незначні відмінності. Однак спортсмени першої групи мають суттєві відмінності у показниках задоволення міжособистісними стосунками, що не спостерігається в іншої групи танцюристів. Відмінності також торкнулися і вищих потреб: у кваліфікованих спортсменів потреба у самовираженні повною мірою не задоволена.

Аналіз домінуючих потреб показав, що у танцюристів як I, так і II групи домінує потреба самовираження та визнання (табл. 2).

Згідно з даними таблиці 2, кількість спортсменів, які задоволені матеріальними потребами і потребами у безпеці, приблизно рівна в обох групах. Суттєва відмінність спостерігається у спортсменів у задоволеності міжособистісними взаємовідносинами: 80% спортсменів I групи і 30% спортсменів II групи. Порівняння даних показників відмічає перевищення їх значень у 2,7 раза та вказує на значущість задоволення міжособистісними взаємовідносинами для досягнення успішності в спортивному танці.

В обох групах спортсменів було вивчено ступінь сформованості мотивації, спрямованої на досягнення успіху.

Так, в обох групах відсутні показники мотиваційного полюса спрямованості на невдачу. Аналіз даних також показав, що кількість спортсменів I групи з показниками мотиваційного полюса на успіх на 24,4% перевищує кількість спортсменів з яскраво невираженим полюсом, тоді як у спортсменів II групи аналогічний показник стано-

Таблиця 1 — Показники основних потреб танцюристів ($\bar{x}$), n = 74

Потреби	Задоволеність		Часткова задоволеність		Незадоволеність	
	Група					
	I	II	I	II	I	II
Матеріальні	—	—	21,2	21,0	—	—
Безпеки	—	—	16,2	16,1	—	—
Міжособистісні	12,3	—	—	17,2	—	—
Визнання	—	—	23,1	21,9	—	—
Самовираження	—	—	25,1	—	—	28,1

Таблиця 2 — Показники задоволеності потреб, n = 74

Потреби	Кількість спортсменів,%	
	група I	група II
Матеріальні	20	17
Безпеки	30	26
Міжособистісні	80	30
Визнання	5	—
Самовираження	10	—

вить 11,2%. У спорті вищих досягнень кількість спортсменів із мотиваційним полюсом на успіх на 16,8% більше.

Дослідники відмічають, що вивчення мотивації спортсменів високої кваліфікації дає підстави стверджувати, що рівень їх мотивації, спрямованої на досягнення успіху, завжди приблизно на 50% вище, порівняно зі спрямованістю на уникнення невдач [2]. Результати нашого дослідження підтвердили ці наукові дані: рівень мотивації на досягнення успіху у спортсменів високої кваліфікації у 1,9 рази перевищує рівень мотивації на уникнення невдач.

Також було досліджено мотивацію професійної діяльності танцюристів, в результаті чого встановлено, що переважна більшість (89,5%) спортсменів високої кваліфікації мають мотиваційний комплекс «найкращий» та яскраво виражену потребу в досягненні успіху. У 10,5% з них ця потреба присутня, однак не так яскраво виражена. Одночасно у спортсменів більш низької кваліфікації ці показники мають трохи інше співвідношення (66,7% «найкращий» и 33,3% «проміжний») за рахунок збільшення (майже втричі) кількості спортсменів із «проміжним» мотиваційним комплексом.

Таким чином, мотивація професійної діяльності танцюристів у спорті вищих досягнень характеризується переважно «найкращим» мотиваційним комплексом; у двох випадках — «проміжним»; спортсменів із показниками «найгіршим» мотиваційним комплексом не виявлено.

При інтерпретації отриманих даних було враховано не тільки мотиваційне співвідношення, а також ступінь вираженості окремих видів мотивації. Якщо в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до діяльності загалом, мається на увазі внутрішня мотивація, або задоволення інших потреб (соціальний статус, престиж, зарплата), то слід говорити про наявність зовнішньої мотивації.

Отримані в ході нашого дослідження дані про внутрішню мотивацію свідчать про максимальні середні її значення — 4—5 балів ($\bar{x}$ = 4,8), тобто спортивна діяльність у спортсменів високої кваліфікації має значення, як така, що стосується зовнішніх мотивів, то середнє значення позитивних (соціальний статус, престиж) становить 4,1 бала, а негативних (уникнення осуду, бажання не потрапити в незручне становище) — 2,1.

Таким чином, у даній групі спортсменів внутрішня та зовнішня позитивна мотивація мають високі значення ($\bar{x}$ = 4,8 и $\bar{x}$ = 4,1), а показники внутрішньої негативної мотивації — майже вдвічі нижчі ($\bar{x}$ = 2,1).

Висновки. Показники потребово-мотиваційної сфери особистості спортсменів високої кваліфікації мають відмінності від кваліфікованих спортсменів, що пов'язано з особливостями спрямування їх особистості, набутих у процесі занять спортивною діяльністю, професіоналізмом, рівнем кваліфікації, мотивацією на досягнення успіху в спорті.

Література

1. *Воронова В. І.* Психологія спорту: навч. посібник / В. І. Воронова. — К.: Олімп. л-ра, 2007. — 298 с.
2. *Зинкевич-Евстигнеева Т. Д.* Теория и практика командообразования. Современная технология создания команд / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева, Д. Ф. Фролов, Т. М. Грабенко; под. ред. Т. Д. Зинкевич-Евстегнеевой. — СПб.: Речь, 2004. — 304 с.
3. *Калимуллина И. Р.* Влияние мотивации на психические состояния спортсменов в тренировочно-соревновательном процессе: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / И. Р. Калимуллина. — Казань, 2008.
4. *Крегер О.* Типы людей и бизнес. 16 типов личности, определяющих, как мы живем, работаем и любим / О. Крегер, Д. Тьюсон. — М.: Персей, Вече, АСТ, 1995. — 430 с.
5. *Маслоу А.* Мотивация и личность / А. Маслоу. — СПб.: Евразия, 1999.
6. *Семилеткина М. С.* Исследование особенностей мотивационно-смысловой сферы детей с различным уровнем креативности: дис. …канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / М. С. Семилеткина. — М., 1998. — 276 с.
7. *Спортивная* психология в трудах отечественных специалистов / сост. и общ. ред. И. П. Волкова. — СПб.: Питер, 2002. — 384 с.
8. *Стамбулова Н. Б.* О формировании спортивно важных психических свойств спортсменов / Н. Б. Стамбулова // Психол. обеспечение спорт. деятельности: межвузов. сб. науч. тр. — Л.: Изд-во ГДОИФК им. П.Ф. Лесгафта, 1988.
9. *Хабарова С. В.* Оптимальный уровень мотивации достижения успеха у танцоров категории «рейтинг в спортивных бальных танцах» / С. В. Хабарова // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. — Х., 2010. — Т. 13, № 1.
10. *Хекхаузен Х.* Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. — 2-е изд. — СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. — 860 с.

References

1. *Voronova V. I.* Psychology of sport: study guide / V. I. Voronova. — Kyiv: Olympic literature, 2007. — 298 p.

2. *Zinkevich-Evstigneieva T. D.* Theory and practice of team building. Modern technology for creating of teams / T. D. Zinkevich-Evstigneeva, D. F. Frolov, T. M. Grabenko; ed. by T.D. Zinkevich-Evstegneieva. — St. Petersburg: Rech, 2004. — 304 p.

3. *Kalimullina I. R.* Influence of motivation on psychological state of athletes in training and competitive process: authoref. of diss. for the degree of Cand. of Sci. in psychology: special. 19.00.01 «General psychology, individual psychology, history of psychology» / I. R. Kalimullina. — Kazan, 2008.

4. *Kroeger O.* Type talk: the 16 personality types that determine how we live, love, and work / O. Kroeger, J. Thuesen — Moscow: Persei, Veche, AST, 1995. — 430 p.

5. *Maslow A.* Motivation and personality / A. Maslow. — St. Petersburg: Eurasia, 1999.

6. *Semiletkina M. S.* Study of features of motivational-semantic scope of children with different levels of creativity: diss. …Cand. of Sci. in psychology: special. 19.00.01 «General psychology, individual psychology, history of psychology» / M. S. Semiletkina. — Moscow, 1998. — 276 p.

7. *Sports* psychology in works of domestic experts / compiled and edited by I. P. Volkov. — St. Petersburg: Piter, 2002. — 384 p.

8. *Stambulova N. B.* On the formation of important for sport mental properties in athletes / N. B. Stambulova // Psychological support of sports activity: intercollegiate collection of scientific works. — Leningrad: Publishing house of Lesgaft State Institute of Physical Culture, 1988.

9. *Khabarova S. V.* Optimal level of motivation to achieve success in dancers of a category «rating in the Ballroom dances» / S. V. Khabarova // Visnyk mizhnarodnogo Slovianskogo universitety. — Kharkov, 2010. — Vol.13, N 1.

10. *Heckhausen H.* Motivation and action / H. Heckhausen — 2nd ed. — St. Petersburg: Piter; Moscow: Smysl, 2003. — 860 p.

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ
aspirantnufws@rambler.ru

Надійшла 8.04.2013